

الگوی ارتقاء روحیه مجاهدان عرصه جهاد فی سبیل الله از منظر قرآن کریم

احمد عابدی^۱

محمدحسن دهقان^۲

سورنا کیانی^۳

تاریخ دریافت: ۱۳۹۴/۱۲/۱۶

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۵/۰۱/۲۴

چکیده

اکثر کشورهای جهان و به تبع آن‌ها جمهوری اسلامی ایران به دنبال ارتقاء سطح روحیه کارکنان نیروهای مسلح خود در انجام مأموریت‌های واگذاری هستند تا بتوانند با تکیه بر توان رزمی غیر فیزیکی که روحیه رزمندگان از اهم عوامل مؤثر بر آن است، اختلافات موجود در سطوح توان رزمی فیزیکی خود را حتی المقدور، متعادل سازند. بنابراین هدف اصلی مقاله حاضر، تبیین الگوی ارتقاء روحیه مجاهدان عرصه جهاد فی سبیل الله از منظر قرآن کریم است. چون این مقاله به دنبال کشف حقایق مرتبط با ارتقاء سطح روحیه مجاهدان فی سبیل الله از بطن آیات قرآن کریم است، بنابراین دارای روش داده بنیاد و از آنجاکه با استفاده از یافته‌های قرآنی درصدد ارائه الگوی ارتقاء سطح روحیه مجاهدان عرصه جهاد فی سبیل است، از نوع کاربردی محسوب می‌شود. جامعه آماری تحقیق؛ مشتمل بر آیات نورانی و تفاسیر نمونه و راهنما قرآن کریم و همچنین بیست نفر از خبرگان علوم و معارف قرآنی و دفاعی می‌باشند که به روش هدفمند انتخاب شده‌اند. روش‌های گردآوری داده‌ها میدانی و کتابخانه‌ای است و ابزار جمع‌آوری اطلاعات از خبرگان، پرسشنامه است. بر مبنای یافته‌های این مقاله و با توجه به محاسبه میانگین داده‌های پرسشنامه که عدد ۴/۵۷ (در حد خیلی زیاد) است؛ می‌توان گفت که ۹۱٪ جامعه نمونه (اکثریت مطلق) مقوله‌های به‌دست آمده را در سطح خیلی زیاد بر الگوی ارتقاء روحیه مجاهدان عرصه جهاد فی سبیل الله از منظر قرآن کریم تأثیرگذار می‌دانند.

کلیدواژه‌ها: قرآن کریم؛ الگو؛ روحیه؛ مجاهد؛ جهاد.

^۱ . دانشیار پایه ۱۸، دکترای فلسفه، عضو هیئت علمی دانشگاه علوم قرآنی قم

^۲ . استادیار پایه ۷، دکترای مدیریت علوم راهبردی، عضو هیئت علمی دانشگاه عالی دفاع ملی

^۳ دانشجوی دوره ششم سیاست دفاعی دانشگاه عالی دفاع ملی kiani.Sorena@yahoo.com

مقدمه

بحث ارتقاء سطح روحیه مجاهدان فی سبیل الله در عرصه جهاد از چنان اهمیتی برخوردار است که تعدادی از آیات قرآن کریم اختصاص به این موضوع دارد. بنابراین دغدغه محقق آن است تا با ارائه الگوی مذکور، نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران را که به سبب وجود تضاد ایدئولوژیکی با صاحبان قدرت و استعمارگران غربی، همواره با تهدیدات نظامی پیچیده از سوی آنان مواجه می‌باشند را در راستای اتخاذ تدابیر منطقی - جهت کاستن از فاصله توان رزمی فیزیکی‌شان با دشمنان غدار خود - که همانا ارتقاء سطح روحیه مجاهدان از منظر قرآن کریم است؛ یاری بخشد. چون قوانین میهن اسلامی برگرفته از کتاب و سنت می‌باشند لذا ارجح است که الگوی یادشده نیز از بطن آیات قرآن کریم استخراج گردد. پس اگرچه؛ آیات شریفه (آل‌عمران - ۱۶۹) و (آل‌عمران - ۱۷۱) و (انفال - ۶۵) و (صافات - ۱۷۳) و (ص - ۱۱) و (فتح - ۲۸) مورد استناد در بخش ادبیات تحقیق این مقاله به ترتیب در خصوص موضوعاتی چون: ترویج فرهنگ جهاد و شهادت در جامعه؛ روحیه آفرینی در مجاهدان اسلام؛ اعمال ایجابی مجاهدان اسلام در عرصه جهاد؛ وعده پیروزی نهایی مجاهدان اسلام بر دشمنان؛ شکست قطعی دشمنان اسلام و تفوق ایدئولوژیکی اسلام بر دیگر ادیان سخن گفته‌اند؛ لیکن در واقع به تبیین مقوله‌های تأثیرگذار بر ارتقاء روحیه مجاهدان عرصه جهاد فی سبیل الله پرداخته‌اند. بنابراین اهمیت این مقاله به ارائه الگوی ارتقاء سطح روحیه مجاهدان فی سبیل الله از منظر قرآن - با استناد و استفاده از دو تفسیر نمونه و راهنما مربوط به آیات پیش خوانده - است که نتیجه اجرایی شدن آن به افزایش سطح روحیه نیروهای مسلح کشور و تقویت توان رزمی‌شان در برابر دشمنان می‌انجامد. کم توجهی به ضرورت انجام این پژوهش، موجب غفلت و خطای تصمیم‌گیرندگان نیروهای مسلح از به‌کارگیری دستورات واقع‌بینانه و رهنمودهای ناب قرآنی در مسیر چگونگی افزایش سطح روحیه رزمندگان در عرصه جهاد فی سبیل الله می‌شود. بنا بر آنچه گفته شد هدف اصلی این مقاله؛ تبیین الگوی ارتقاء سطح روحیه مجاهدان عرصه جهاد فی سبیل الله از منظر قرآن کریم است؛ لذا محقق به دنبال پاسخ به این سؤال عمده است که الگوی ارتقاء سطح روحیه مجاهدان عرصه جهاد فی سبیل الله از منظر قرآن کریم کدام است؟

مبانی نظری تحقیق

پیشینه و سوابق تحقیق:

پروژه‌ها، پایان‌نامه‌ها و رساله‌های تحقیقاتی:

با بررسی‌های به عمل آمده از کتابخانه‌های دانشگاه‌های عالی دفاع ملی، دافوس آجا، امام حسین (علیه اسلام) و مالک اشتر تاکنون، هیچ پروژه تحقیقاتی، پایان‌نامه و رساله‌ای با عنوان یا هدف مقاله حاضر که به "ارائه الگوی ارتقاء روحیه مجاهدان عرصه جهاد فی سبیل الله از منظر قرآن کریم" پرداخته باشد، مشاهده و یافت نشد.

مقالات مرتبط یا همایش‌های علمی، پژوهشی داخلی و خارجی:

محقق ضمن بررسی‌های خود در خصوص مبحث روحیه مجاهدان و رزمندگان فی سبیل الله با مقاله‌های علمی - پژوهشی زیر برخورد نمود:

۱- **عنوان مقاله:** ویژگی‌های مجاهدان (پاسداران) صدر اسلام، حسن احمدی، فصلنامه حصون -

تابستان ۱۳۸۷، شماره ۱۶

سؤال تحقیق: ویژگی‌های مجاهدان صدر اسلام که عامل رقم خوردن صحنه‌های تابناک و افتخارآمیزی برای تاریخ اسلام گردید؛ چه بودند؟

نتیجه: مجاهدان صدر اسلام بر اساس آموزه‌های قرآنی، ارتباط خود را با خداوند متعال نزدیک و استوار کرده بودند. این ارتباط که با یاد خدا - به وسیله نماز و انس با قرآن و دعا و راز و نیاز - و نیز اخلاص و رزق و توکل پدید می‌آمد، آرامش را بر گستره جان‌شان چیره می‌ساخت و از امداد و نصرت الهی بهره‌مندشان می‌نمود. رزمندگان دلیر اسلام از قرآن فراگرفته بودند که به یکدیگر مهر و محبت ورزیده و اخوت و همدلی پیشه کنند. این محبت و عشق ژرف که ایشار، فداکاری، صبر، استقامت و استواری در برابر دشمنان را به دنبال داشت؛ موجب نیرومندی و شکست‌ناپذیری مجاهدان صدر اسلام سپاهی پدید آورده بود.

۲- **عنوان مقاله:** بررسی عوامل شکل‌دهنده روحیه رزمی رزمندگان اسلام در دوران دفاع مقدس، سید قربان شنایی و امیرحسین سالاروند، تاریخ انتشار ۱۳۹۴/۳/۳۱، سایت پایداری پژوهشگاه

علوم و معارف دفاع مقدس

۸۸ فصلنامه امنیت ملی، سال ششم، شماره بیست و یکم، پاییز ۱۳۹۵

سؤال تحقیق: عوامل شکل‌دهنده روحیه رزمی رزمندگان اسلام در دوران دفاع مقدس چه بوده است؟

نتیجه: اعتماد به نصرت الهی، اعتماد به نفس، فرماندهی و رهبری، ایجاد و تقویت نگرش‌های مثبت به دفاع و جهاد، گسترش روحیه فداکاری و ایثار، تقویت و ارتقاء روحیه آرمان‌گرایی و شهادت‌طلبی در صحنه‌های دفاع مقدس از عوامل شکل‌دهنده روحیه رزمی رزمندگان اسلام در آن دوران بوده است.

داده‌های تحقیق

مفاهیم و اصطلاحات:

قرآن: کتاب آسمانی مسلمانان که شامل ۶۲۳۶ آیه، ۱۱۴ سوره - بنا به عقیده غالب مفسران ۸۶ سوره مکی و ۲۸ سوره مدنی - ۱۲۰ حزب و ۳۰ جزء است. در سوره‌های مکی غالباً بحث از مبدأ و معاد، توحید و رستاخیز، مبارزه با شرک و بت‌پرستی و تشریح مقام و موقعیت انسان در جهان آفرینش است؛ اما سوره‌های مدنی به جزئیات مسائل فرهنگی، نظامی، سیاسی، اقتصادی و سایر نیازمندی‌های فردی و اجتماعی پرداخته‌اند؛ زیرا آن دوران، مصادف با تشکیل حکومت اسلامی، جهاد در برابر دشمنان اسلام و ساختن جامعه اسلامی بر اساس ارزش‌های الهی و عدالت اجتماعی بوده است. (روح‌بخش، ۱۳۸۹، ۱۹-۱۵)

الگو: تصویری است از واقعیت‌ها و روابط موجود که نشانگر متغیرها، نحوه ارتباط آن‌ها و نتایج حاصل از کنش و واکنش آن‌هاست که کمک می‌کنند تا در هنگام طرح‌ریزی و تصمیم‌گیری تمام عوامل و متغیرهای مؤثر و روابط آن‌ها مورد توجه قرار گیرند. (دانش آشتیانی، ۱۳۸۸: ۴۵)

روحیه: روحیه حالت و کیفیتی است نفسانی که هر فرد با داشتن آن اشتیاق به انجام وظیفه پیدا می‌کند و به عنوان عضوی از یک یگان و یا یک تیم در انجام مأموریت‌ها و رسیدن به اهداف از خود علاقه‌مندی و فداکاری نشان می‌دهد. (رستمی، ۱۳۸۶: ۴۵۶)

جهاد: (به کسر جیم) کوشیدن، کوشش، جنگ در راه دین حق. (عمید؛ ۱۳۶۲: ۴۶۵)

مجاهد: (به ضم‌میم و کسر‌ها) کوشش کننده، کسی که با دشمن جنگ کند. (عمید؛ ۱۳۶۲: ۱۰۵۴)

تعاریف عملیاتی متغیرها

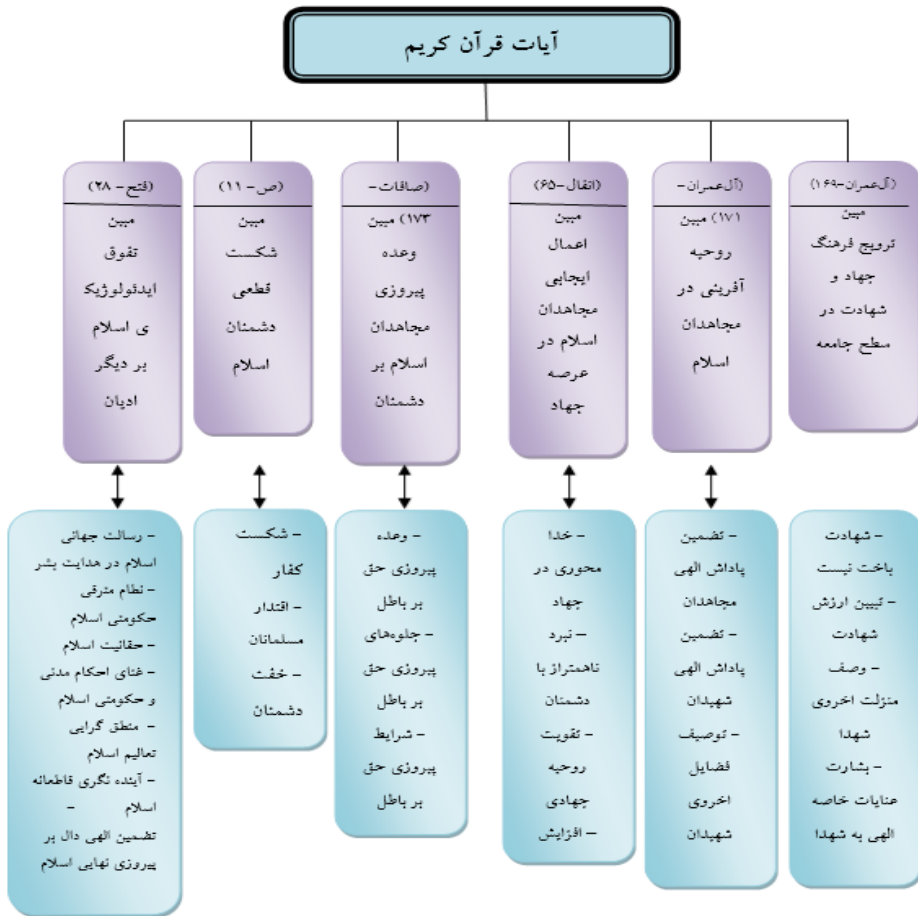
متغیر تابع (وابسته): الگوی ارتقاء روحیه مجاهدان فی سبیل الله

الگوی ارتقاء روحیه مجاهدان عرصه جهاد فی سبیل الله از منظر قرآن کریم ۸۹۵

متغیر مستقل کلان: قرآن کریم

متغیرهای مستقل جزء: آیات آل عمران - ۱۶۹ (مبین ترویج فرهنگ جهاد و شهادت در جامعه) و آل عمران - ۱۷۱ (مبین روحیه آفرینی در مجاهدان اسلام) و انفال - ۶۵ (مبین اعمال ایجابی مجاهدان اسلام در عرصه جهاد) و صافات - ۱۷۳ (مبین وعده پیروزی مجاهدان اسلام بر دشمنان) و ص - ۱۱ (مبین شکست قطعی دشمنان اسلام) و فتح - ۲۸ (مبین تفوق ایدئولوژیکی اسلام بر دیگر ادیان) متغیرهایی هستند مستقل، کیفی و چند ارزشی که بر الگوی ارتقاء روحیه مجاهدان عرصه جهاد فی سبیل الله تأثیر گذارند.

تعریف عملیاتی متغیرهای مستقل (نمودار شماره - ۱)

ادبیات تحقیق

آیات قرآنی مرتبط با ارتقاء سطح روحیه مجاهدان فی سبیل الله
آیه: *وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْواتًا بَلْ أَحْيَاءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ*؛ (ای پیامبر) هرگز گمان مبر
آن‌ها که در راه خدا کشته شده‌اند، مردگان‌اند؛ بلکه آن‌ها زنده‌اند و نزد پروردگارشان روزی داده
می‌شوند.^۱

شرح اجمالی تفاسیر نمونه و راهنما آیه ۱۶۹ سوره آل عمران:

از آنجاکه بیان تفضلات خدای متعال نسبت به شهدا، موجب تشویق و ترغیب مردم به شرکت در
عرصه جهاد فی سبیل الله، استقبال از شهادت و در نتیجه افزایش قدرت دفاعی جامعه مسلمانان در
برابر دشمنان می‌شود، لذا این آیه شریفه به ذکر عنایات خاصه خدای متعال به شهیدان راه حق
پرداخته است. شهدای راه خدا که طعم نعمات الهی را چشیده و تقرب در جوار رحمت او را
درک کرده‌اند، آرزوی برگشت به دنیا و شهادت دگرباره دارند. آیه مذکور بر تفکرات ناصحیح
افراد سست ایمانی که بر سرنوشت شهیدان راه خدا، تأسف می‌خوردند و آن‌ها را مرده و نابود شده
می‌پندارند، خط بطلان می‌کشد و با ذکر مقام شامخ و جایگاه رفیع شهدا، آن‌ها را زنده و متنعم
بارگاه کبریایی معرفی می‌کند. باید توجه داشت که تصور هلاکت و یا خسارت برای شهید، تفکری
انحرافی است که باید اصلاح گردد. بهترین چیزی که در دعاها می‌توان از خدا درخواست نمود،
شهادت در راه اوست؛ زیرا در نزد پروردگار عالمیان هیچ چیز محبوب‌تر از قطره خونی نیست که
در راه او ریخته شود؛ پس بهترین و برترین مرگ‌ها، شهادت در راه خداست. به همین دلیل شهدا
و مجاهدان راه خدا قبل از دیگران وارد بهشت می‌شوند و در آنجا جایگاه ویژه‌ای دارند. شهیدان
در روز قیامت دارای مقام شفاعت هستند و لغزش‌های دنیوی‌شان به آن‌ها نشان داده نمی‌شود.
شهدا درجات و مراتب مختلفی دارند، به‌گونه‌ای که شهیدان صف اول جهاد در راه خدا، مقام‌شان
از دیگر شهدا برتر است. شهیدان با لباس رزم، سلاح به‌دست و بوی خوش وارد صحنه قیامت
می‌شوند و فرشتگان به آن‌ها درود می‌فرستند. شهادت نه‌تنها پایان زندگی نیست، بلکه آغاز حیات
است. البته منظور از حیات، همان زندگی برزخی است که ارواح در عالم پس از مرگ دارند، نه
زندگی جسمانی و مادی. گرچه حیات برزخی، اختصاصی به شهیدان ندارد و بسیاری از مردم
دیگر نیز دارای زندگی برزخی هستند، لیکن از آنجاکه شهید دارای یک حیات فوق‌العاده عالی و

الگواری ارتقاء روحیه مجاهدان عرصه جهاد فی سبیل الله از منظر قرآن کریم ۹۱۵

آمیخته با انواع نعمت‌های معنوی است، پس در این آیه، تنها نام شهیدان برده شده است؛ زیرا شهدا چنان غرق در مواهب حیات معنوی هستند که گویا زندگی سایر برزخیان در مقابل آن‌ها چیزی نیست. در روایات آمده است که خداوند به شهیدان، هفت ویژگی اعطا نموده است: ۱- اولین قطره خون شهید، موجب آمرزش گناهانش می‌شود. ۲- سر در دامن حورالعین می‌نهد. ۳- به لباس‌های بهشتی آراسته می‌گردد. ۴- معطر به خوش‌بوترین عطرها می‌شود. ۵- جایگاه خود را در بهشت مشاهده می‌کند. ۶- اجازه سیر و گردش در تمام بهشت به او داده می‌شود. ۷- پرده‌ها کنار رفته و به وجه خدا نظاره می‌کند.

به علل وجود همین فضایل است که تمامی پیشوایان شیعه و بسیاری از انبیاء، اولیاء و رهروانشان با شهادت در راه خدا از دنیا رفتند. حضرت علی (علیه‌السلام) با داشتن ده‌ها فضیلت اختصاصی، تنها وقتی که در آستانه شهادت قرار گرفت؛ فرمود: "به خدای کعبه سوگند که رستگار شدم." به‌رحال، نه کور می‌تواند مفهوم بینایی، و نه انسان دنیاپرست می‌تواند معنای حیات شهدا را درک کند؛ پس شهادت باختن و از دست دادن نیست؛ بلکه یافتن و به دست آوردن است. (مکارم شیرازی: ج ۳، ۱۷۰-۱۶۹ و هاشمی رفسنجانی: ج ۱، ۶۵۰-۶۴۸)

آیه: یَسْتَبْشِرُونَ بِنِعْمَةِ مِنَ اللَّهِ وَ فَضْلٍ وَأَنَّ اللَّهَ لَا يَضِيعُ أَجْرَ الْمُؤْمِنِينَ؛ و (نیز) از نعمت خدا و فضل او (نسبت به خودشان) خوشحال و مسرور می‌شوند و (می‌بینند که) خداوند پاداش مؤمنان را ضایع نمی‌کند. (نه پاداش شهیدان و نه پاداش مجاهدانی که شهید نشدند)^۱

شرح اجمالی تفاسیر نمونه و راهنما آیه ۱۷۱ سوره آل عمران:

این آیه شریفه ضمن توضیح بشارت‌ها، شادی‌ها و نعمت‌های واگذاری به شهیدان؛ بر پاداش تضمین شده الهی در برابر عملکرد مؤمنان تأکید دارد. بنابراین شهدا به نعمت و فضلی می‌رسند که ما از درک آن‌ها عاجزیم؛ آیه مذکور علل شادی و سرور شهیدان را موارد زیر می‌داند:

(۱) شهیدان، نعمت‌ها و تفضلات خدای متعال را دریافت می‌دارند.

(۲) به شهدا اثبات می‌شود که خدای رحیم پاداش مؤمنان (شهیدان و آن دسته از مجاهدان فی سبیل الله که شهید نشده‌اند) را ضایع نمی‌کند. (مکارم شیرازی: ج ۳، ۱۷۴-۱۷۲ و هاشمی رفسنجانی: ج ۳، ۱۴۰)

آیه: يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ حَرِّضِ الْمُؤْمِنِينَ عَلَى الْقِتَالِ إِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ عَشْرُونَ صَابِرُونَ يَغْلِبُوا مِائَتِينَ وَإِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ

۹۲ فصلنامه امنیت ملی، سال ششم، شماره بیست و یکم، پاییز ۱۳۹۵

مِائَةٌ يَغْلِبُوا أَلْفًا مِّنَ الَّذِينَ كَفَرُوا بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَفْقَهُونَ؛ ای پیامبر! مومنان را تحریک به جنگ (با دشمن) کن، هرگاه بیست نفر با استقامت از شما باشند بر دویست نفر غلبه می‌کنند و اگر صد نفر باشند بر هزار نفر از کسانی که کافر شدند پیروز می‌گردند چراکه آن‌ها گروهی هستند که نمی‌فهمند!^۱

شرح اجمالی تفاسیر نمونه و راهنما آیه ۶۵ سوره انفال:

این آیه شریفه، پیکار با کفرپیشگان را وظیفه‌ای الهی مؤمنان می‌داند و با توجه به توان و استعداد اهل ایمان؛ بر آنان واجب کرده که در مقابل لشکریان دشمن - تا ده برابر شمار خود - مقاومت نمایند. البته جهت ایجاد چنین توانی در رزمندگان اسلام؛ دستورات جهادی روحیه آفرین دال بر اهمیت ویژه تحریر و تشویق مؤمنین نسبت به جهاد با دشمنان را به رسول اکرم (صلی‌الله‌علیه‌و آله) ابلاغ می‌کند. آنچه از تفسیر این آیه برمی‌آید آن است که جهت تشویق و تهییج مومنان در راستای شرکت در میدان جهاد فی سبیل‌الله و افزایش صبر و مقاومت آنان - به‌عنوان عواملی مهم در کسب پیروزی - در برابر دشمن، باید بر حقایقی نظیر: ایمان به خدا؛ توجه به فرمان پروردگار؛ یادآوری مقام شهدای راه حق و فضیلت و پاداش‌های بی‌حساب و اگذاری به آن‌ها؛ بیان افتخار و اجر معنوی حاصل از پیروزی بر دشمن در صحنه جهاد و انتشار اخبار نویدبخش پیروزی تأکید نمود. خلاصه کلام اینکه تقویت روحیه رزمندگان در جنگ عاملی بسیار مهم در راستای استقامت، پایداری و ارتقاء سطح توانشان "یک به ده" نسبت به دشمن است. (مکارم شیرازی: ج ۷، ۲۴۷-۲۴۱ و هاشمی رفسنجانی: ج ۶، ۴۱۱-۴۰۸)

آیه: وَ إِن جُنَدْنَا لَهُمُ الْغَالِبُونَ؛ و لشکر ما (در تمام صحنه‌ها) پیروزند.^۲

شرح اجمالی تفاسیر نمونه و راهنما آیه ۱۷۳ سوره صافات

در این آیه شریفه خدای متعال وعده پیروزی نهایی لشکریان الهی بر سپاهیان کفر و شرک (دشمنان حق) را داده و بدان نحو موجب دلگرمی، امید، آمادگی و مقاومت مجاهدان فی سبیل‌الله برای ادامه مبارزه با لشکر باطل گردیده است. البته بر اساس تعالیم آیه مذکور منظور از پیروزی همواره تفوق ظاهری و فیزیکی بر دشمنان نیست زیرا می‌توان گفت که پیروزی مکتبی بر دشمن، پیروزی تدریجی بر خصم نیز جلوه‌های از پیروزی حق بر باطل می‌باشند. ضمناً شرایط پیروزی بر دشمنان وقتی فراهم می‌شود که در بین سپاهیان حق سستی، اختلاف و نافرمانی وجود نداشته

۱ - سوره انفال آیه ۶۵

۲ - سوره صافات آیه ۱۷۳

الگوی ارتقاء روحیه مجاهدان عرصه جهاد فی سبیل الله از منظر قرآن کریم ۹۳۵
باشد. (مکارم شیرازی: ج ۱۹، ۱۹۱-۱۸۹ و هاشمی رفسنجانی: ج ۱۵، ۳۷۷)

آیه: جُنْدٌ مَا هُنَالِكَ مَهْزُومٌ مِنَ الْأَحْزَابِ؛ (آری) این‌ها لشکر کوچک شکست خورده‌ای از احزاب‌اند.^۱

شرح اجمالی تفاسیر نمونه و راهنما آیه ۱۱ سوره ص:

این آیه شریفه، سپاهیان کفر را در برابر قدرت الهی حقیر و خوار می‌داند و خبر از شکست قطعی آنان در برابر لشکریان اسلام می‌دهد که همین وعده الهی عاملی روحیه آفرین جهت مقاومت مستمر مسلمانان در برابر کفار است، بنابراین اگر مسلمانان امروز نیز مانند مسلمانان صدر اسلام بر سر عهد و پیمان خود با خدا بایستند، خدای متعال هم وعده خویش را در زمینه شکست جنود کفر محقق می‌سازد. (مکارم شیرازی: ج ۱۹، ۲۲۷ و رفسنجانی: ج ۱۵، ۳۹۷)

آیه: هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَىٰ وَ دِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ وَ كَفَىٰ بِاللَّهِ شَهِيدًا؛ او کسی است که رسولش را با هدایت و دین حق فرستاده، تا آن را بر همه ادیان پیروز کند، و کافی است که خدا شاهد این موضوع باشد.^۲

شرح اجمالی تفاسیر نمونه و راهنما آیه ۲۸ سوره فتح

بر اساس تعالیم این آیه شریفه عواملی نظیر: رسالت همگانی پیامبر اکرم (صلی‌الله‌علیه‌وآله) در هدایت مردم و ارائه دین حق؛ وجود رهبر اسلامی، نظام هدایت‌گر و قوانین شایسته و مناسب اسلام؛ حقانیت آیات قرآن؛ منطق نیرومند و محتوای غنی احکام فردی، اجتماعی، قضایی، سیاسی، تعلیمات اخلاقی و انسانی اسلام؛ پیش‌گویی‌های دقیق و صریح نبی مکرم اسلام (صلی‌الله‌علیه‌وآله) در خصوص رخدادهای آینده و قطعیت ارتباط ایشان با خدای متعال منجر به پیروزی نهایی اسلام بر دیگر ادیان می‌شوند. البته گواه این ادعا، وعده صریح و قاطع خدای متعال و تعلق اراده الهی دال بر تحقق وعده پیروزی نهایی اسلام بر دیگر ادیان است. (مکارم شیرازی: ج ۲۲، ۱۱۲-۱۱۱ و هاشمی رفسنجانی: ج ۱۷، ۴۴۷-۴۴۶)

روش‌شناسی تحقیق: چون مقاله حاضر به دنبال یافتن الگوی ارتقاء سطح روحیه مجاهدان فی‌سبیل‌الله از بطن آیات قرآن کریم است؛ بنابراین شیوه و روش انجام آن داده بنیاد است و از آنجاکه هدف غایی آن، بکارگیری نتایج تحقیق در سطح نیروهای مسلح است؛ نوع تحقیق کاربردی است. (ساروخانی، ۱۳۷۷: ۶۸)

در این مقاله، چون شناسایی و تبیین کدها، مفاهیم و مقوله‌های آیات قرآنی مرتبط با ارتقاء سطح

۱ - سوره ص آیه ۱۱

۲ - سوره فتح آیه ۲۸

روحیه مجاهدان اسلام با رویکرد کیفی انجام گرفته و از سوی دیگر، با توزیع پرسشنامه در بین خبرگان، میزان تأثیر مفاهیم تشکیل دهنده مقوله‌های مذکور بر الگوی یادشده به صورت کمی موردسنجش واقع شده‌اند، از این رو می‌توان گفت که رویکرد کلی تحقیق آمیخته است. جامعه آماری تحقیق؛ مشتمل بر آیات قرآنی تبیین‌گر ارتقاء روحیه مجاهدان فی سبیل الله و تفاسیر مرتبط با آن‌ها- با تأکید بر تفاسیر نمونه و راهنما - و همچنین بیست نفر از صاحب نظران و خبرگان معارف قرآنی و علوم دفاعی هستند که به علت برخورداری از ویژگی‌های عام و خاص زیر، با روش نمونه‌برداری هدفمند انتخاب شده‌اند:

(۱) صاحب نظران حوزه‌های علوم قرآنی و ابعاد فرهنگی، نظامی، سیاسی و اقتصادی دفاع همه‌جانبه کشور

(۲) بهره‌مندی از قدرت تجزیه و تحلیل مناسب در حوزه علوم قرآنی و دفاع همه‌جانبه

(۳) داشتن سوابق تدریس در حوزه‌های علمیه و دانشگاه‌های مرتبط با حوزه دفاعی

(۴) دانشجویان و دانش‌آموختگان دانشگاه عالی دفاع ملی آشنا به حوزه‌های علوم قرآنی و دفاع همه‌جانبه.

در این مقاله، روش‌های گردآوری داده‌ها میدانی و کتابخانه‌ای، و ابزار جمع‌آوری اطلاعات از خبرگان، پرسشنامه است.

روایی و پایایی پرسش‌نامه: پرسش‌نامه‌ای بر اساس طیف ۵ گزینه‌ای لیکرت با تعداد ۲۸ سؤال که گمان می‌رفت هر یک از سؤالات آن ناظر بر یکی از عوامل تأثیرگذار بر الگوی مذکور باشد، تنظیم گردید. به منظور افزایش روایی پرسش‌نامه، طی چند مرحله در سطوح مختلف و با ترکیب‌های متفاوت، از مشاوره خبرگان در نحوه طراحی سؤالات استفاده گردید و متأثر از همان مشاوره‌ها، تغییراتی در تعداد و محتوای سؤالات اعمال شد. بنابراین تعداد سؤالات از ۲۸ به ۲۳ و سرانجام به ۲۰ سؤال تغییر یافت. پس از اجماع نسبی در خصوص تعداد سؤالات و گویه‌ها و مفاهیمی که مبنای طرح آن‌ها بودند، تعداد ۱۰ نسخه پرسش‌نامه در اختیار صاحب نظران قرار گرفت. با حصول اطمینان از روایی پرسشنامه، تعداد ۲۰ نسخه از آن- به تعداد جامعه نمونه- تهیه، توزیع و پس از پاسخ صاحب نظران؛ جمع‌آوری گردیدند. ضمناً اعتبار سؤالات پرسش‌نامه با استفاده از ضریب همبستگی رتبه‌ای اسپیرمن براون انجام گرفت و مقدار آن معادل $0/925$ محاسبه شد که نشان از بالا بودن اعتبار هر یک از سؤالات مربوط به هدف مورد نظر تحقیق را دارد.

تجزیه و تحلیل داده‌ها:

این مقاله با روش داده بنیاد و طی مراحل طی به شرح زیر انجام گرفته است: مرحله یکم (کدگذاری باز): غور در آیات شریفه قرآنی مرتبط با ارتقاء روحیه مجاهدان فی سبیل الله به منظور احصاء کدها؛ مفاهیم (کدهای مشترک) و مقوله‌های (مفاهیم مشترک) موجود در آن‌ها که بر الگوی مورد نظر این مقاله موثرند.

مرحله دوم کدگذاری محوری: در این مرحله نسبت به شناسایی و دسته‌بندی مقوله‌های علی، محوری، واسطه‌ای، محیطی، راهبردی و پیامدی مرتبط با ارتقاء روحیه مجاهدان فی سبیل الله اقدام شده است.

مرحله سوم کدگذاری انتخابی: در این مرحله نسبت به روایت داستان (تعریف روابط بین مقوله‌های علی، محوری، واسطه‌ای، محیطی، راهبردی و پیامدی) اقدام شده است که ارائه الگو بر اساس آن انجام می‌گیرد. (استراس و همکاران، ۱۳۹۰، ۱۵۸-۱۵۴)

مرحله یکم تجزیه و تحلیل داده‌ها: در این مرحله نسبت به احصاء کدها، مفاهیم و مقوله‌های موجود در بطن تفسیر آیات قرآنی مرتبط با ارتقاء سطح روحیه مجاهدان فی سبیل الله پرداخته‌ایم. شرح اقدامات این مرحله به قرار زیر است:

کدهای برگرفته از تفاسیر آیه ۱۶۹ سوره آل عمران: مردود بودن نحوه تفکر و تأسف بی‌جای افراد سست ایمان نسبت به سرنوشت شهیدان راه خدا؛ تصوّر هلاکت و یا خسارت برای شهید، تفکری انحرافی؛ بهترین دعای مؤمن به درگاه خدا، طلب شهادت در راه اوست؛ برترین مرگ‌ها شهادت در راه خداست؛ مرگ پیشوایان شیعه و بسیاری از انبیاء، اولیاء و رهروانشان با شیوه شهادت در راه خدا؛ ارزشمندترین هدیه به پیشگاه پروردگار عالمیان، قطره خونی است که در راه او ریخته شود؛ شهدا درجات و مراتب مختلفی دارند؛ برتری مقام شهیدان صف اوّل جهاد در راه خدا نسبت به دیگر شهدا؛ شهیدان و مجاهدان از درب مخصوص وارد بهشت می‌شوند؛ ورود شهیدان با لباس رزم و بوی خوش به صحنه قیامت و ادای احترام فرشتگان به آنان؛ شهیدان بهره‌مند از حیات عالی و عجیب با انواع نعمت‌های معنوی؛ برخی از عنایات خاصه خدای متعال به شهدا عبارت‌اند از: آموزش گناهان، داشتن جایگاه ویژه در بهشت، دارا بودن مقام شفاعت در روز قیامت، سر نهادن در دامن حورالعین، ملبس شدن به لباس‌های بهشتی، معطر شدن به خوش‌بوترین عطرها، سیر و گردش در تمام بهشت و دیدن وجه‌الله؛ شهادت پایان زندگی نیست بلکه آغاز حیات است؛ تفاوت

۹۶ فصلنامه امنیت ملی، سال ششم، شماره بیست و یکم، پاییز ۱۳۹۵

زندگی و حیات شهدا با دیگر انسان‌ها در عالم برزخ؛ شهادت باختن و از دست دادن نیست بلکه یافتن و به دست آوردن است.

جدول شماره ۱ تحلیل مضامین مقوله ترویج فرهنگ جهاد و شهادت در جامعه (آل‌عمران-۱۶۹)

ردیف	نشانیگر	کدهای آیه	مفاهیم	مقوله
۱	۱-۱۶۹-آل‌عمران	مردود بودن نحوه تفکر و تأسف بی‌جای افراد سست ایمان نسبت به سرنوشت شهیدان	شهادت باخت نیست	ترویج فرهنگ جهاد و شهادت در جامعه
۲	۲-۱۶۹-آل‌عمران	تصور هلاکت و خسارت برای شهید، تفکری انحرافی		
۳	۳-۱۶۹-آل‌عمران	شهادت پایان زندگی نیست بلکه آغاز حیات است		
۴	۴-۱۶۹-آل‌عمران	بهترین دعای مؤمن طلب شهادت	تبیین ارزش شهادت	
۵	۵-۱۶۹-آل‌عمران	برترین مرگ‌ها شهادت در راه خداست		
۶	۶-۱۶۹-آل‌عمران	مرگ پیشوایان شیعه و بسیاری از انبیاء، اولیاء و رهروانشان با شیوه شهادت در راه خدا		
۷	۷-۱۶۹-آل‌عمران	ارزشمندترین هدیه به پیشگاه پروردگار عالمیان، قطره خونی که در راه او ریخته شود		
۸	۸-۱۶۹-آل‌عمران	برتری شهیدان صف اول جهاد نسبت به دیگر شهدا	وصف منزلت اخروی شهدا	
۹	۹-۱۶۹-آل‌عمران	ورود شهیدان و مجاهدان به بهشت از درب مخصوص		
۱۰	۱۰-۱۶۹-آل‌عمران	ورود شهیدان با لباس رزم و بوی خوش به قیامت		
۱۱	۳-۱۶۹-آل‌عمران	ادای احترام فرشتگان به شهیدان		
۱۲	۳-۱۶۹-آل‌عمران	شهیدان بهره‌مند از حیات عالی و نعمت‌های معنوی		
۱۳	۳-۱۶۹-آل‌عمران	تفاوت حیات برزخی شهدا با دیگر انسان‌ها		
۱۴	۳-۱۶۹-آل‌عمران	آمزش گناهان	بشارت غایات خاصه الهی به شهدا	
۱۵	۳-۱۶۹-آل‌عمران	داشتن جایگاه ویژه در بهشت		
۱۶	۳-۱۶۹-آل‌عمران	دارا بودن مقام شفاعت در روز قیامت		
۱۷	۳-۱۶۹-آل‌عمران	سر نهادن در دامن حورالعین		
۱۸	۳-۱۶۹-آل‌عمران	ملبس شدن به لباس‌های بهشتی		
۱۹	۳-۱۶۹-آل‌عمران	معطر شدن به خوش‌بوترین عطرها		
۲۰	۳-۱۶۹-آل‌عمران	سیر و گردش در تمام بهشت و دیدن وجه‌الله		
۱	جمع	۲۰		۴

الگوئی ارتقاء روحیه مجاهدان عرصه جهاد فی سبیل الله از منظر قرآن کریم ۹۷۵

کدهای برگرفته از تفاسیر آیه ۱۷۱ سوره آل عمران: ضمانت و اگذاری پاداش عملکرد مؤمنان (شهیدان و مجاهدان فی سبیل الله) توسط خدای متعال؛ خارج بودن گستره نعمت‌ها و فضیلت‌های واگذاری به شهدا از حوزه درک مادی و انسانی؛ شادی و سرور شهیدان از دریافت نعمت‌ها و تفضلات (افزایش و تکرار نعمت) خدای متعال؛ عدم تزییع پاداش شهیدان و مجاهدان فی سبیل الله توسط خدای رحیم.

جدول شماره ۲ تحلیل مضامین مقوله روحیه آفرینی در مجاهدان اسلام (آل عمران - ۱۷۱)

ردیف	نشانگر	کدهای آیه	مفاهیم	مقوله
۱	۱-۱۷۱-آل عمران	ضمانت و اگذاری پاداش مجاهدان فی سبیل الله توسط خدای متعال	تضمین پاداش الهی مجاهدان	روحیه آفرینی در مجاهدان اسلام
۲	۱-۱۷۱-آل عمران	عدم تزییع پاداش مجاهدان فی سبیل الله توسط خدای رحیم		
۳	۱-۱۷۱-آل عمران	ضمانت و اگذاری پاداش شهیدان توسط خدای متعال	تضمین پاداش الهی شهیدان	
۴	۱-۱۷۱-آل عمران	عدم تزییع پاداش شهیدان توسط خدای رحیم		
۵	۱-۱۷۱-آل عمران	شادی و سرور شهیدان از دریافت نعمت‌ها و تفضلات خدای متعال	توصیف فضیلت	
۶	۱-۱۷۱-آل عمران	خارج بودن گستره نعمت‌ها و فضیلت‌های واگذاری به شهدا از حوزه درک مادی و انسانی	اخروری شهیدان	
جمع		۶	۳	۱

کدهای برگرفته از تفاسیر آیه ۶۵ سوره انفال: جهاد با کفار وظیفه‌ای الهی مؤمنان؛ ضرورت مقاومت مجاهدان فی سبیل الله - با نسبت یک به ده - در برابر دشمن؛ تحریص و تشویق مومنان نسبت به جهاد با دشمنان از وظایف فرماندهان؛ تشویق و تهییج مومنان در میدان جهاد فی سبیل الله موجب افزایش صبر، مقاومت و کسب پیروزی بر دشمن؛ عوامل روحیه‌بخش و توان‌افزای مجاهدان فی سبیل الله در برابر دشمن عبارت‌اند از: ایمان به خدا، توجه به فرمان پروردگار،

۹۸ فصلنامه امنیت ملی، سال ششم، شماره بیست و یکم، پاییز ۱۳۹۵

یادآوری مقام شهدای راه حق و فضیلت و پاداش‌های بی‌حساب و واگذاری به آن‌ها، بیان افتخار و اجر معنوی حاصل از پیروزی بر دشمن در صحنه جهاد؛ انتشار اخبار نویدبخش پیروزی بر دشمنان.

جدول شماره ۳ تحلیل مضامین مقوله اعمال ایجابی مجاهدان اسلام (انفال- ۶۵)

ردیف	نشانگر	کدهای آیه	مفاهیم	مقوله
۱	۶۵-۱- انفال	ایمان به خدا	خدا	اعمال ایجابی مجاهدان اسلام
۲	۶۵-۲- انفال	توجه به فرمان پروردگار	محوری در	
۳	۶۵-۳- انفال	جهاد با کفار و وظیفه‌ای الهی مؤمنان	جهاد	
۴	۶۵-۴- انفال	ضرورت مقاومت مجاهدان فی سبیل‌الله در برابر دشمن	نبرد ناام	
۵	۶۵-۵- انفال	ضرورت مقاومت مجاهدان فی سبیل‌الله- با نسبت یک به ده- در برابر دشمن	تراز با دشمنان	
۶	۶۵-۶- انفال	تحریر مومنان نسبت به جهاد با دشمنان از وظایف فرماندهان	تقویت روحیه	
۷	۶۵-۷- انفال	تشویق مومنان نسبت به جهاد با دشمنان از وظایف فرماندهان		
۸	۶۵-۸- انفال	انتشار اخبار نوید بخش پیروزی بر دشمنان	جهادی	
۹	۶۵-۹- انفال	بیان افتخار و اجر معنوی حاصل از پیروزی بر دشمن در صحنه جهاد		
۱۰	۶۵-۱۰- انفال	تشویق و تهییج مومنان در میدان جهاد موجب افزایش صبر در برابر دشمن	افزایش صبر و	
۱۱	۶۵-۱۱- انفال	تشویق و تهییج مومنان در میدان جهاد موجب افزایش مقاومت در برابر دشمن	مقاومت مجاهدان	
۱۲	۶۵-۱۲- انفال	یادآوری مقام شهدای راه حق	تمجید از	
۱۳	۶۵-۱۳- انفال	یادآوری فضیلت و پاداش‌های بی‌حساب و واگذاری به شهدا	مقام والای شهدا	
جمع		۱۳	۵	۱

الگوی ارتقاء روحیه مجاهدان عرصه جهاد فی سبیل الله از منظر قرآن کریم ۹۹۰

کدهای برگرفته از تفاسیر آیه ۱۷۳ سوره صافات: پیروزی نهایی لشکریان الهی بر سپاهیان کفر و شرک (دشمنان حق) وعده خدای متعال به مومنان؛ وعده الهی پیروزی بر دشمنان موجب دلگرمی، امید، آمادگی و مقاومت مجاهدان فی سبیل الله در مسیر مبارزه با باطل؛ اشکال مختلف پیروزی بر دشمن عبارت‌اند از: پیروزی ظاهری و فیزیکی بر دشمنان، پیروزی مکتبی بر دشمنان و پیروزی تدریجی بر دشمنان؛ شرایط پیروزی بر دشمنان حق عدم وجود سستی، اختلاف و نافرمانی در بین لشکریان الهی.

جدول ۴ شماره تحلیل مضامین مقوله پیروزی نهایی مجاهدان اسلام بر دشمنان (صافات-۱۷۳)

مفهوم	مفاهیم	کدهای آیه	نشانهگر	ردیف
پیروزی نهایی مجاهدان اسلام بر دشمنان	وعده پیروزی حق بر باطل	پیروزی نهایی لشکریان الهی بر سپاهیان کفر و شرک وعده خدای متعال به مومنان	۱-۱۷۳- صافات	۱
		وعده الهی پیروزی بر دشمنان موجب امید مجاهدان در مسیر مبارزه با باطل	۲-۱۷۳- صافات	۲
		وعده الهی پیروزی بر دشمنان موجب آمادگی مجاهدان فی سبیل الله در مسیر مبارزه با باطل	۳-۱۷۳- صافات	۳
		وعده الهی پیروزی بر دشمنان موجب مقاومت مجاهدان در مسیر مبارزه با باطل	۴-۱۷۳- صافات	۴
	جلوه‌های پیروزی حق بر باطل	پیروزی ظاهری و فیزیکی بر دشمنان	۵-۱۷۳- صافات	۵
		پیروزی مکتبی بر دشمنان	۶-۱۷۳- صافات	۶
		پیروزی تدریجی بر دشمنان	۷-۱۷۳- صافات	۷
	شرایط پیروزی حق بر باطل	شرایط پیروزی بر دشمنان حق عدم وجود سستی در بین لشکریان الهی	۸-۱۷۳- صافات	۸
		شرایط پیروزی بر دشمنان حق عدم وجود اختلاف در بین لشکریان الهی	۹-۱۷۳- صافات	۹
		شرایط پیروزی بر دشمنان حق عدم وجود نافرمانی در بین لشکریان الهی	۱۰-۱۷۳- صافات	۱۰
۱	۳	۱۰	جمع	

۱۰۰ فصلنامه امنیت ملی، سال ششم، شماره بیست و یکم، پاییز ۱۳۹۵

کدهای برگرفته از تفاسیر آیه ۱۱ سوره ص: حقارت و خواری سپاه کفر در برابر قدرت الهی؛ وعده شکست قطعی کافران در برابر لشکریان اسلام توسط خدای متعال؛ تهییج روحیه مجاهدان اسلام با شنیدن خبر حقارت و شکست سپاه کفر؛ پایداری مسلمانان بر سر عهد و پیمانشان با خدای متعال موجب شکست جنود کفر.

جدول شماره ۵ تحلیل مضامین مقوله شکست قطعی دشمنان اسلام (ص/۱۱)

ردیف	نشانی	نشانیگر	کدهای آیه	مفاهیم
شکست قطعی دشمنان اسلام	۱	۱-۱۱-ص	تهییج روحیه مجاهدان اسلام با شنیدن خبر حقارت سپاه کفر	وعده شکست کفسار عامل
	۲	۲-۱۱-ص	تهییج روحیه مجاهدان اسلام با شنیدن وعده شکست سپاه کفر	ارتقاء روحیه مسلمانان
	۳	۳-۱۱-ص	حقارت و خواری سپاه کفر در برابر قدرت الهی	وعده اقتدار مسلمانان و خفت دشمنان
	۴	۴-۱۱-ص	وعده شکست قطعی کافران در برابر لشکر اسلام توسط خدای متعال	
	۵	۵-۱۱-ص	پایداری مسلمانان بر سر عهد و پیمانشان با خدای متعال موجب شکست جنود کفر	
۱		۵	۲	جمع

کدهای برگرفته از تفاسیر آیه ۲۸ سوره فتح: رسالت همگانی پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) در هدایت مردم و ارائه دین حق؛ وجود رهبر اسلامی و نظام هدایت‌گر و قوانین شایسته و مناسب اسلام؛ وجود حقانیت در آیات قرآن؛ محتوای غنی احکام فردی، اجتماعی، قضایی، سیاسی اسلام؛ منطق نیرومند تعلیمات اخلاقی و انسانی اسلام؛ پیش‌گویی‌های دقیق و صریح نبی مکرم اسلام (صلی الله علیه و آله) در خصوص رخدادهای آینده؛ قطعیت ارتباط پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله) با خدای متعال عامل پیروزی نهایی اسلام بر دیگر ادیان؛ وعده خدای متعال گواه ادعای صریح و قاطع پیروزی دین اسلام بر دیگر ادیان.

الگوی ارتقاء روحیه مجاهدان عرصه جهاد فی سبیل الله از منظر قرآن کریم ۱۰۱۵
 جدول شماره ۶ تحلیل مضامین مقوله تفوق ایدئولوژیکی اسلام بر دیگر ادیان (فتح-۲۸)

شماره	نشانیگر	کدهای آیه	مفاهیم	مقوله
۱	۲۸-۱-فتح	رسالت همگانی پیامبر در ارائه دین حق	رسالت جهانی اسلام در هدایت بشریت	تفوق ایدئولوژیکی اسلام بر دیگر ادیان
۲	۲۸-۲-فتح	رسالت همگانی پیامبر در هدایت مردم		
۳	۲۸-۳-فتح	وجود رهبر اسلامی	بهره مندی اسلام از نظام مرفعی حکومتی	
۴	۲۸-۴-فتح	وجود نظام هدایت گر در اسلام		
۵	۲۸-۵-فتح	وجود قوانین مناسب در اسلام		
۶	۲۸-۶-فتح	وجود حقایق در آیات قرآن	حقانیت اسلام	
۷	۲۸-۷-فتح	قطعیت ارتباط پیامبر با خدای متعال		
۸	۲۸-۸-فتح	محتوای غنی احکام فردی اسلام	غنای احکام مدنی اسلام	
۹	۲۸-۹-فتح	محتوای غنی احکام اجتماعی اسلام		
۱۰	۲۸-۱۰-فتح	محتوای غنی احکام قضایی اسلام	غنای احکام حکومتی اسلام	
۱۱	۲۸-۱۱-فتح	محتوای غنی احکام سیاسی اسلام		
۱۲	۲۸-۱۲-فتح	منطق نیرومند تعلیمات اخلاقی اسلام	منطق گرایی تعلیم اسلام	
۱۳	۲۸-۱۳-فتح	منطق نیرومند تعلیمات انسانی اسلام		
۱۴	۲۸-۱۴-فتح	پیش گویی صریح پیامبر در مورد رخدادهای آینده	آینده نگری قاطعانه اسلام	
۱۵	۲۸-۱۵-فتح	پیش گویی دقیق پیامبر در مورد رخدادهای آینده		
۱۶	۲۸-۱۶-فتح	پیروزی نهایی اسلام بر دیگر ادیان		
۱۷	۲۸-۱۷-فتح	وعده خداوند گواه ادعای صریح پیروزی نهایی اسلام بر دیگر ادیان	تضمین الهی بر پیروزی نهایی اسلام	
۱۸	۲۸-۱۸-فتح	وعده خداوند گواه ادعای قاطع پیروزی نهایی اسلام بر دیگر ادیان		
۱	جمع	۱۸	۸	

۱۰۲ فصلنامه امنیت ملی، سال ششم، شماره بیست و یکم، پاییز ۱۳۹۵

جدول شماره ۷ تحلیل مضامین مقوله‌های الگوی ارتقاء سطح روحیه مجاهدان عرصه جهاد

ردیف	عنوان مقوله	مفاهیم	کدها
۱	ترویج فرهنگ جهاد و شهادت در جامعه	۴	۲۰
۲	روحیه آفرینی در مجاهدان اسلام	۳	۶
۳	اعمال ایجابی مجاهدان اسلام در عرصه جهاد	۵	۱۳
۴	پیروزی نهایی مجاهدان اسلام بر دشمنان	۳	۱۰
۵	شکست قطعی دشمنان اسلام	۲	۵
۶	تفوق ایدئولوژیکی اسلام بر دیگر ادیان	۸	۱۸

مرحله دوم تجزیه و تحلیل داده‌ها: در این مرحله از تجزیه و تحلیل داده‌ها نسبت به کدگذاری محوری یا شناسایی و دسته‌بندی مقوله‌های علی، محوری، واسطه‌ای، محیطی، راهبردی و پیامدی الگوی ارتقاء روحیه مجاهدان فی سبیل الله از منظر قرآن کریم؛ اقدام می‌شود.

جدول شماره ۸ تعیین نوع مقوله‌های تأثیرگذار بر الگوی ارتقاء روحیه مجاهدان

ردیف	عنوان مقوله‌ها	مقوله	مفاهیم	کدها
۱	ترویج فرهنگ جهاد و شهادت در جامعه	راهبردی	۴	۲۰
۲	روحیه آفرینی در مجاهدان اسلام	محوری	۳	۶
۳	اعمال ایجابی مجاهدان اسلام در عرصه جهاد	واسطه‌ای	۵	۱۳

ردیف	عنوان مقوله‌ها	مقوله	مفاهیم	کدها
۴	پیروزی نهایی مجاهدان اسلام بر دشمنان	پیامدی	۳	۱۰
۵	شکست قطعی دشمنان اسلام	علی	۲	۵
۶	تفوق ایدئولوژیکی اسلام بر دیگر ادیان	محیطی	۸	۱۸

مرحله سوم تجزیه و تحلیل داده‌ها: مهم‌ترین گام در مرحله کدگذاری انتخابی ترسیم «روایت داستان» تحقیق است. داستان فقط نقل قولی توصیفی در مورد پدیده اصلی تحت مطالعه است. (دانایی فرد، ۱۳۸۳، ۱۱۲) در این مرحله از تجزیه و تحلیل داده‌ها، با کدگذاری انتخابی مرحله روایت داستان و نظریه پردازی را به شرح زیر انجام می‌دهیم:

روایت داستان (بژوهش):

داستان تحقیق حاضر، مبین آن است که روحیه آفرینی در مجاهدان اسلام که با تضمین پاداش الهی به مجاهدان، تضمین پاداش الهی به شهیدان و توصیف فضیلت اخروی شهدا محقق می‌شود، و به منظور تحقق هدف اصلی مجاهدان عرصه جهاد فی سبیل الله که همانا پیروزی نهایی مجاهدان اسلام بر دشمنان است، انجام می‌گیرد؛ مستلزم اجرای یک فرآیند پویاست که در آن؛ مقوله علی شکست قطعی دشمنان اسلام (با مفاهیم وعده‌های الهی شکست کفار؛ اقتدار مسلمانان و خفت دشمن) عامل ارتقاء روحیه مسلمانان است. ضمناً مقوله محیطی تفوق ایدئولوژیکی اسلام بر دیگر ادیان (با مفاهیم رسالت جهانی اسلام در هدایت بشریت؛ بهره‌مندی اسلام از نظام مرفعی حکومتی؛ حقانیت اسلام؛ غنای احکام مدنی و حکومتی اسلام؛ منطق‌گرایی تعالیم اسلام؛ آینده‌نگری قاطعانه اسلام و تضمین الهی دال بر پیروزی نهایی اسلام) و همچنین مقوله واسطه‌ای اعمال ایجابی مجاهدان اسلام در عرصه جهاد (با مفاهیم خدا محوری در جهاد؛ نبرد ناهم‌تراز با دشمنان؛ تقویت روحیه جهادی؛ افزایش صبر و مقاومت رزمندگان و ترویج روحیه شهادت‌طلبی) می‌توانند بر مقوله محوری (روحیه آفرینی در مجاهدان اسلام) تأثیر بسزایی داشته باشد. شایان توجه است که ترویج مقوله راهبردی فرهنگ جهاد و شهادت در سطح جامعه (با مفاهیم شهادت باخت نیست؛ تبیین ارزش شهادت؛ وصف منزلت اخروی شهدا و بشارت عنایات خاصه الهی به شهدا) به تعالی

۱۰۴ ♦ فصلنامه امنیت ملی، سال ششم، شماره بیست و یکم، پاییز ۱۳۹۵

و ارتقاء سطح روحیه مجاهدان عرصه جهاد فی سبیل الله و تحقق هدف غایی آنان- یعنی پیروزی نهایی اسلام- می انجامد.

تفسیر و تحلیل اطلاعات برگرفته از پرسش نامه:

با تهیه پرسش نامه- بر اساس طیف ۵ گزینه ای لیکرت- و توزیع آن در بین خبرگان، در واقع میزان تأثیر مفاهیم تشکیل دهنده مقوله های الگوی یادشده را به صورت کمی و به شرح زیر مورد سنجش قرار داده ایم:

جدول شماره ۸ پاسخ خبرگان به سوال های پرسش نامه

میانگین میانگین مقوله ها	توزیع در درجه ۱	توزیع در درجه ۲	کمی (۲)		متوسط (۳)		زیاد (۴)		خیلی زیاد (۵)		جامعه نمونه		توزیع پرسش نامه	مقوله ها	
			درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد			درصد
۴/۵۵	۴/۵	۰	۰	۰	۰	۱۵%	۳	۲۵%	۵	۶۰%	۱۲	۱۰۰%	۲۰	پاسخ سؤال ۱	شکست قطعی دشمنان اسلام
		وعده قرآنی شکست کفار تا چه میزان عامل ارتقاء روحیه مجاهدان اسلام است؟											متن سؤال ۱		
	۴/۶	۰	۰	۰	۰	۱۰%	۲	۲۰%	۴	۷۰%	۱۴	۱۰۰%	۲۰	پاسخ سؤال ۲	
		وعده قرآنی اقتدار مسلمانان و خفت دشمن تا چه میزان عامل ارتقاء روحیه مجاهدان است؟											متن سؤال ۲		
۴/۵۳	۴/۵	۰	۰	۰	۰	۱۰%	۲	۳۰%	۶	۶۰%	۱۲	۱۰۰%	۲۰	پاسخ سؤال ۳	روحیه آفرینی در مجاهدان اسلام
		تضمین پاداش الهی به مجاهدان اسلام تا چه میزان عامل ارتقاء روحیه در آنان است؟											متن سؤال ۳		
	۴/۴	۰	۰	۰	۰	۱۰%	۲	۴۰%	۸	۵۰%	۱۰	۱۰۰%	۲۰	پاسخ سؤال ۴	
		تضمین پاداش الهی به شهیدان تا چه میزان عامل ارتقاء روحیه در مجاهدان اسلام است؟											متن سؤال ۴		
	۴/۷	۰	۰	۰	۰	۱۰%	۲	۱۵%	۳	۷۵%	۱۵	۱۰۰%	۲۰	پاسخ سؤال ۵	
		توصیف فضیلت اخروی شهیدان تا چه میزان عامل ارتقاء روحیه در مجاهدان اسلام است؟											متن سؤال ۵		
۴/۸	۴/۷	۰	۰	۰	۰	۱۰%	۲	۱۰%	۲	۸۰%	۱۶	۱۰۰%	۲۰	پاسخ سؤال ۶	ترویج فرهنگ جهاد و شهادت در جامعه
		تبیین ارزش شهادت تا چه میزان عامل ارتقاء روحیه در مجاهدان اسلام است؟											متن سؤال ۶		
	۴/۹	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۱۰%	۲	۹۰%	۱۸	۱۰۰%	۲۰	پاسخ سؤال ۷	

الگوی ارتقاء روحیه مجاهدان عرصه جهاد فی سبیل الله از منظر قرآن کریم ۱۰۵

میانگین میانگین مقوله‌ها	سؤالات پرسش‌نامه	جامعه نمونه		خیلی زیاد (۵)		زیاد (۴)		متوسط (۳)		کم (۲)		خیلی کم (۱)	
		درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد
	متن سؤال ۷	بشارت عنایات خاصه الهی به شهدا تا چه میزان عامل ارتقاء روحیه در مجاهدان اسلام است؟											
	پاسخ سؤال ۸	۲۰	۱۰۰	۱۴	۷۰	۶	۳۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
۴/۷	متن سؤال ۸	وصف منزلت اخروی شهدا تا چه میزان عامل ارتقاء روحیه در مجاهدان اسلام است؟											
	پاسخ سؤال ۹	۲۰	۱۰۰	۱۷	۸۵	۳	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
۴/۸	متن سؤال ۹	خدا محوری در جهاد تا چه میزان عامل ارتقاء روحیه در مجاهدان اسلام است؟											
	پاسخ سؤال ۱۰	۲۰	۱۰۰	۶	۳۰	۸	۴۰	۴	۲۰	۲	۱۰	۰	۰
۳/۹	متن سؤال ۱۰	وجوب نبرد ناهم‌تراز با دشمنان تا چه میزان عامل ارتقاء روحیه در مجاهدان اسلام است؟											
	پاسخ سؤال ۱۱	۲۰	۱۰۰	۱۸	۹۰	۲	۱۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
۴/۹	متن سؤال ۱۱	تقویت روحیه جهادی تا چه میزان عامل ارتقاء روحیه در مجاهدان اسلام است؟											
۴/۵	پاسخ سؤال ۱۲	۲۰	۱۰۰	۱۴	۷۰	۳	۱۵	۳	۱۵	۰	۰	۰	۰
۴/۶	متن سؤال ۱۲	افزایش صبر و مقاومت تا چه میزان عامل ارتقاء روحیه در مجاهدان اسلام است؟											
	پاسخ سؤال ۱۳	۲۰	۱۰۰	۱۲	۶۰	۵	۲۵	۳	۱۵	۰	۰	۰	۰
۴/۵	متن سؤال ۱۳	ترویج روحیه شهادت طلبی تا چه میزان عامل ارتقاء روحیه در مجاهدان اسلام است؟											
	پاسخ سؤال ۱۴	۲۰	۱۰۰	۱۳	۶۵	۶	۳۰	۱	۵	۰	۰	۰	۰
۴/۶	متن سؤال ۱۴	وعده پیروزی حق بر باطل تا چه میزان عامل ارتقاء روحیه در مجاهدان اسلام است؟											
	پاسخ سؤال ۱۵	۲۰	۱۰۰	۱۵	۷۵	۵	۳۵	۰	۰	۰	۰	۰	۰
۴/۷	متن سؤال ۱۵	بروز جلوه‌های پیروزی حق بر باطل تا چه میزان عامل ارتقاء روحیه در مجاهدان اسلام است؟											
	پاسخ سؤال ۱۶	۲۰	۱۰۰	۱۶	۸۰	۴	۲۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
۴/۸	متن سؤال ۱۶	بروز شرایط پیروزی حق بر باطل تا چه میزان عامل ارتقاء روحیه در مجاهدان اسلام است؟											
۴/۴	پاسخ سؤال ۱۷	۲۰	۱۰۰	۱۱	۵۵	۵	۲۵	۴	۲۰	۰	۰	۰	۰
۴/۴	متن سؤال ۱۷	توسعه روحیه جهاد تا چه میزان عامل ارتقاء روحیه در مجاهدان اسلام است؟											
	پاسخ سؤال ۱۸	۲۰	۱۰۰	۱۱	۵۵	۵	۲۵	۴	۲۰	۰	۰	۰	۰
۴/۴	متن سؤال ۱۸	توسعه روحیه جهاد تا چه میزان عامل ارتقاء روحیه در مجاهدان اسلام است؟											

اعمال ایجابی مجاهدان اسلام در عرصه جهاد

پیروزی نهایی مجاهدان اسلام بر دشمنان

بسی
اسلام بر

میانگین میانگین مقوله‌ها	سؤالات پرسش‌نامه	جامعه نمونه		خیلی زیاد (۵)		زیاد (۴)		متوسط (۳)		کم (۲)		خیلی کم (۱)		توالان توالان	میانگین میانگین مقوله‌ها	
		تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد			
	متن سؤال ۱۷	رسالت جهانی اسلام در هدایت بشریت تا چه میزان عامل ارتقاء روحیه در مجاهدان اسلام است؟														
	پاسخ سؤال ۱۸	۲۰	۱۰۰٪	۱۴	۷۰٪	۶	۳۰٪	۰	۰٪	۰	۰٪	۰	۰٪	۰	۰٪	۴/۷
	متن سؤال ۱۸	غناى احكام مدنى و حكومتى اسلام تا چه میزان عامل ارتقاء روحیه در مجاهدان اسلام است؟														
	پاسخ سؤال ۱۹	۲۰	۱۰۰٪	۱۴	۷۰٪	۳	۱۵٪	۳	۱۵٪	۰	۰٪	۰	۰٪	۰	۰٪	۴/۶
	متن سؤال ۱۹	حفايت و منطق گرايى تعاليم اسلام تا چه میزان عامل ارتقاء روحیه در مجاهدان اسلام است؟														
	پاسخ سؤال ۲۰	۲۰	۱۰۰٪	۱۰	۵۰٪	۳	۱۵٪	۲	۱۰٪	۵	۲۵٪	۰	۰٪	۰	۰٪	۳/۹
	متن سؤال ۲۰	آینده نگری قاطعانه اسلام تا چه میزان عامل ارتقاء روحیه در مجاهدان اسلام است؟														
	میانگین	۲۰	۱۰۰٪	۱۴	۶۸٪	۴	۲۳٪	۲	۹٪	۰	۰٪	۰	۰٪	۰	۰٪	۵/۷ ۴

بر اساس اطلاعات مندرج در پرسش‌نامه بالا می‌توان گفت:

۱- با توجه به میانگین هر یک از مقوله‌های الگوی ارتقاء روحیه مجاهدان عرصه جهاد فی سبیل‌الله که بین اعداد - ۴/۴ الی ۴/۸- است؛ می‌توان گفت که تمامی آن‌ها از تأثیر بسیار بالایی بر الگوی مذکور برخوردارند.

۲- با توجه به میانگین میانگین سؤالات برگرفته از مقوله‌های مطروحه در پرسش‌نامه بالا؛ می‌توان گفت مقوله ترویج فرهنگ جهاد و شهادت در جامعه با عدد ۴/۸ از بیشترین تأثیر و مقوله تفوق ایدئولوژیکی اسلام بر دیگر ادیان با عدد ۴/۴ از کمترین تأثیر بر الگوی ارتقاء روحیه مجاهدان عرصه جهاد فی سبیل‌الله برخوردارند.

۳- با توجه به محاسبه میانگین میانگین داده‌ها که عدد ۴/۵۷ (در حد خیلی زیاد) است و همچنین نتایج حاصل از میانگین فراوانی‌ها و درصدهای پاسخ به سؤالات ۱ الی ۲۰ مطروحه در متن پرسش‌نامه، می‌توان گفت که از تعداد ۲۰ نفر جامعه نمونه، تعداد ۱۴ نفر (۶۸٪) گزینه خیلی زیاد، تعداد ۴ نفر (۲۳٪) گزینه زیاد و تعداد ۲ نفر (۹٪) گزینه متوسط را انتخاب کرده‌اند و در نتیجه

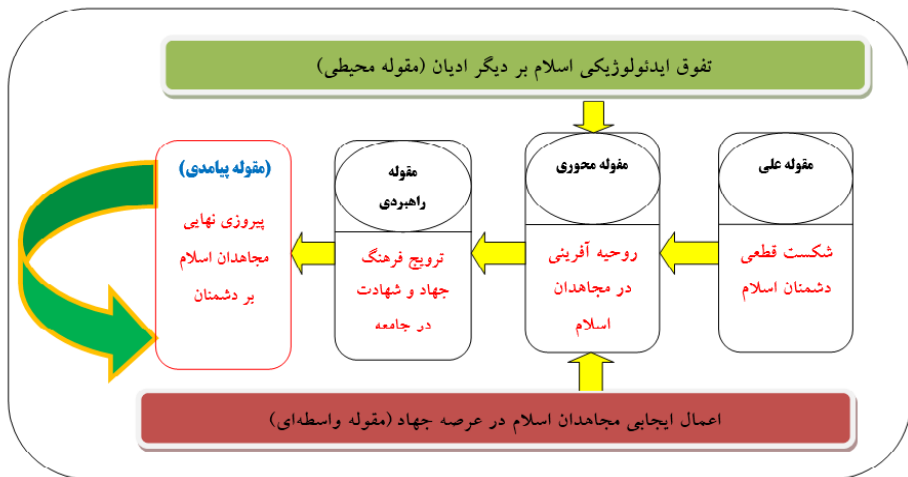
الگوی ارتقاء روحیه مجاهدان عرصه جهاد فی سبیل الله از منظر قرآن کریم ۱۰۷۵
 اکثریت مطلق جامعه نمونه (۹۱٪) تأثیر مقوله‌های شکست قطعی دشمنان اسلام، روحیه آفرینی در مجاهدان اسلام، اعمال ایجابی مجاهدان اسلام در عرصه جهاد، ترویج فرهنگ جهاد و شهادت در جامعه، پیروزی نهایی مجاهدان اسلام بر دشمنان و تفوق ایدئولوژیکی اسلام بر دیگر ادیان را بر الگوی ارتقاء روحیه مجاهدان عرصه جهاد فی سبیل الله از منظر قرآن کریم، خیلی زیاد دانسته‌اند.

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

نتیجه‌گیری:

سؤال تحقیق: الگوی ارتقاء سطح روحیه مجاهدان عرصه جهاد فی سبیل الله از منظر قرآن کریم کدام است؟

پاسخ: بر اساس جدول شماره- ۸ مرحله دوم (کدگذاری محوری) و نیز روایت داستان در مرحله سوم تجزیه و تحلیل دادها (کدگذاری انتخابی) می‌توان گفت: الگوی قرآنی ارتقاء سطح روحیه مجاهدان عرصه جهاد فی سبیل الله و ابعاد مرتبط با آن به شرح نمودار و توضیحات زیر هست:

الگوی ارتقاء روحیه مجاهدان عرصه جهاد از منظر قرآن کریم (نمودار شماره-۲)
 همان‌طور که در نمودار بالا نشان داده شده، این الگوی فرآیندی شش بعدی که مجموعه عملیات و مراحل لازم برای رسیدن به هدف تحقیق را تبیین می‌نماید، کاملاً برگشت‌پذیر است. زیرا حاصل مقوله پیامدی آن (پیروزی نهایی مجاهدان اسلام بر دشمنان) ظهور مقوله علی (شکست قطعی دشمنان) است که خود، عامل ایجاد مقوله محوری (روحیه آفرینی در مجاهدان مجاهدان اسلام) است. از سویی مقوله محوری که متأثر از مقوله‌های محیطی (تفوق ایدئولوژیکی اسلام بر

۱۰۸ فصلنامه امنیت ملی، سال ششم، شماره بیست و یکم، پاییز ۱۳۹۵

دیگر ادیان) و واسطه‌ای (اعمال ایجابی مجاهدان اسلام در عرصه جهاد) است، موجب شکل‌گیری مقوله راهبردی (ترویج فرهنگ جهاد و شهادت در جامعه) یا همان سازوکارهای تحقق مقوله پیامدی (پیروزی نهایی مجاهدان اسلام بر دشمنان) می‌گردد. بنابراین ملاحظه می‌شود که در این الگو؛ ارتباط بین مقوله‌های علی، محوری، راهبردی، محیطی، واسطه‌ای و پیامدی برقرار است.

پیشنهادها:

۱- شورای برنامه‌ریزی ۵ ساله ستاد کل نیروهای مسلح بر اساس الگوی ارائه‌شده در این مقاله؛ نسبت به بازنگری و ایجاد تغییرات لازم در برنامه‌های مرتبط با ارتقاء سطح روحیه کارکنان بخش‌های دفاعی-امنیتی نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران (ارتش، سپاه پاسداران و نیروی انتظامی) اقدام نماید.

۲- از آنجا که اجرایی نمودن الگوی مذکور؛ مستلزم تعیین اهداف کوتاه‌مدت و بلندمدت، تدوین راهکارهای وظیفه‌ای، تعیین سیاست‌ها، طراحی ساختار سازمانی مناسب، متناسب‌سازی فرهنگ سازمانی با الگوی مذکور، استقرار نظام بودجه و اعتبار مناسب و به‌کارگیری فرماندهان و مدیران عالی شایسته است؛ بنابراین پیشنهاد می‌شود که ستاد کل نیروهای مسلح در راستای ایجاد همکاری و هم‌افزایی بین سازمان‌ها و سامانه‌های دولتی از جمله وزارت کشور، وزارت اطلاعات، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، سازمان صداوسیما جمهوری اسلامی و دیگر بخش‌های ذی‌ربط در قوای مجریه، مقننه و قضاییه جهت رفع موانع موجود در مسیر پیاده‌سازی الگوی مذکور اقدام نماید و از پشتوانه اوامر و فرامین داهیانة فرماندهی معظم کل قوا بهره‌برداری لازم را به عمل آورد.

منابع:

۱- منابع فارسی:

- قرآن کریم، ترجمه: آیت الله العظمی ناصر مکارم شیرازی
- استراس و همکاران (۱۳۹۰) اصول روش تحقیق کیفی، بیوک محمدی (مترجم)، تهران، انتشارات پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
- برنامه نرم افزاری چند رسانه‌ای جامع تفاسیر نور قرآن کریم، مرکز معارف قرآن
- برنامه نرم افزاری شجره طوبی قرآن کریم، مرکز فرهنگ و معارف قرآن
- دانایی فرد و همکاران، حسن (۱۳۸۶) روش‌شناسی پژوهش کمی در مدیریت؛ رویکردی جامع، تهران، انتشارات صفار، چاپ دوم
- دانش آشتیانی، محمداقبر، (۱۳۸۸) الگوی طرح‌ریزی راهبرد دفاعی - امنیتی، تهران، انتشارات دانشگاه عالی دفاع ملی
- رستمی، محمود (۱۳۸۶) فرهنگ واژه‌های نظامی، تهران، انتشارات ایران سبز
- روح بخش، سیدعلی (۱۳۸۹) دانش‌نامه سوره‌های قرآن (چاپ دوم) - قم، انتشارات ورع
- ساروخانی، باقر (۱۳۷۷) روش‌های تحقیق در علوم اجتماعی اصول مبانی، جلد یکم، تهران، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
- عمید، حسن (۱۳۶۲) فرهنگ عمید، چاپ بیست و دوم، تهران، انتشارات امیرکبیر
- مکارم شیرازی، ناصر و همکاران (۱۳۶۷) تفسیر نمونه، چاپ سوم، قم، انتشارات دارالکتب الاسلامیه
- هاشمی رفسنجانی، اکبر و جمعی از محققان (۱۳۸۶) تفسیر راهنما، چاپ پنجم، قم، انتشارات بوستان کتاب

۲- مقالات:

- عنوان مقاله: ویژگی‌های مجاهدان (پاسداران) صدر اسلام، حسن احمدی، فصلنامه حصون - تابستان ۱۳۸۷، شماره ۱۶

۱۱۰ فصلنامه امنیت ملی، سال ششم، شماره بیست و یکم، پاییز ۱۳۹۵